

ODNOS SISTEMA NACIONALNE BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE PREMA SAVREMENIM HIBRIDNIM PRETNJAMA

Sažetak: Konvencionalne metode sukoba i ratovanja polako se menjaju novim, neregularnim metodama, što sa sobom nosi potpuno drugačije rizike od ranije poznatih. Analizirajući savremene sukobe, došlo se do zaključka da oni nose brojne specifičnosti, kroz pojavu hibridnih i nevojnih pretnji i hibridnog ratovanja. Za adekvatan odgovor na hibridne pretnje i uspeh u hibridnom ratu od strane države, potrebna je izrada adekvatnog koncepta hibridnog ratovanja, kao i njegova realizacija, pridržavajući se pritom ključnih principa da je neophodno da svi subjekti bezbednosti i odbrane, možda čak i svi subjekti društva, učestvuju u ovom zajedničkom naporu. Osnovni razlog je jačanje odbrambenih sposobnosti države ili saveza država radi sprečavanja iznenađenja u bilo kojim oblicima sukoba, bilo da se radi o delovanju u sajber prostoru, psihološko-propagandnom delovanju ili primeni savremenog naoružanja i tehnike.

U razumevanju hibridnog rata i proceni hibridnih i nevojnih pretnji koje mogu uticati na bezbednost, mora se napraviti promena u razumevanju samog pojma, u smislu da je koncept promenljiv i da bi ga trebalo posmatrati kao osnovnu zamisao za ostvarenje cilja koji obuhvata planska i sukcesivna delovanja, kao i dejstva u svim dimenzijama okruženja zahvaćenog hibridnim ratom.

U radu ćemo koristiti metode analize, sinteze, hipotetičko-deduktivnu metodu, analize sadržaja dokumenata i komparativnu metodu.

Ključne reči: hibridne pretnje, sistem nacionalne bezbednosti, hibridni rat, država, politika

* Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment „Konstantin Veliki“, Union Nikola Tesla, Niš, Srbija.

E-mail: vladalovic@yahoo.com

* Pravni fakultet, Niš, Srbija.

E-mail: stojanovic.miljana1994@gmail.com

1. UVOD

Bezbednosno okruženje koje se menja, uključujući tehničko-tehnološki napredak, globalizaciju i nepredvidivost bezbednosnih pretnji, čini održavanje stabilnosti i bezbednosti sve izazovnijim. Iako su konvencionalne vojne pretnje nakon rusko-ukrajinskog sukoba izvesnije u svim potencijalnim žarištima sveta, hibridne pretnje su se pojavile i traju kao jedan od najefikasnijih i najopasnijih načina destabilizacije stanja bezbednosti, kako nacionalne tako i regionalne, a ne malo izvesno i globalne. Ove pretnje se mogu manifestovati kontinuirano, periodično, direktno ili indirektno, u svim sferama života, što ih čini teškim za otkrivanje i suprotstavljanje. Da bi se održalo stabilno stanje bezbednosti, ključno je pratiti indikatore bezbednosnih pretnji, pratiti sve bezbednosno interesantne događaje i preduzimati mere za zaštitu vitalnih vrednosti. Međutim, preveliki oprez i nepotrebne mere zaštite mogu da iscrpe, umore i dezorijentišu subjekte i resurse bez dostizanja konkretnog efekta, što je i cilj nepredvidivosti hibridnih pretnji.

Pored ekonomskih, socijalnih i nasleđenih problema iz prošlosti, izdvajaju se i odnosi koji vladaju u globalnom i regionalnom okruženju Republike Srbije. Odnosi u regionu, iako često ukazuju na političku, ekonomsku, kulturnu stabilnost i saradnju u oblasti bezbednosti, ustvari determinišu kompleksnost i nestabilnost u kojoj se bezbednosna situacija brzo i teško predvidivo menja, što se nedvosmisleno odražava na stanje bezbednosti Republike Srbije. Ovakva situacija stvara povoljne uslove za delovanje raznih činioca kojima je cilj destabilizacija Republike Srbije.

Mnoge zemlje su prepoznale hibridne pretnje kao oblik bezbednosne pretnje i preduzele su posebne mere da im se suprotstave. Uzimajući neposredna iskustva, kao i analizu događaja u okruženju, Republika Srbija tj. njen sistem nacionalne bezbednosti bi trebalo da obrati pažnju na ove pretnje i da razvije mehanizme i načine da im se suprotstavi.

U ovom radu razmatraju se osnovni pojmovi vezani za hibridne pretnje, hibridni rat i najefikasniji i najčešće manifestovani oblici hibridnih pretnji. Takođe se ocenjuje moguće ispoljavanje ovih pretnji potencijalnih sa aspekta ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije i rad predlaže opšte i osnovne mere zaštite koje preduzimaju državni organi, institucije i građani uz percepciju unapređenja u zaključku.

2. KONCEPTUALIZACIJA HIBRIDNIH PRETNJI, POJAM I POJAVNI OBLICI

Koncept hibridnih pretnji se koristi decenijama, ali sa razvojem tehnologije, globalizacije i društvenih medija dobija novu dimenziju. Hibridne pretnje podrazumevaju kombinovanje nekoliko različitih metoda delovanja i mogu da prodru u sve društvene sfere protivnika, izazivajući kumulativne efekte.

Termin „hibridni rat“ je dobio značajnu pažnju poslednjih godina i skovan je na prelazu u 21. vek. Uprkos tome što se naučnici slažu da ne uvodi nikakve nove ideje u poređenju sa srodnim konceptima, jasna i univerzalno prihvaćena definicija ostaje neuhvatljiva. Karl fon Klauzevic je tvrdio da rat poprima različite oblike i uslove u svakoj eri, što zahteva razvoj specifičnih teorija rata za svaki period¹.

Termin „hibridni rat“ je prvi put uveden u osnovnom delu Vilijama Nemeta (William Nemeth) – „Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare“, 2002. godine². Ispitujući sukob u Čečeniji tokom 1990-ih, Nemet je tvrdio da će budući ratovi biti pretežno hibridni. u prirodi, oslanjajući se na čečenski način borbe i gerilsku taktiku kao uzor. Međutim, termin nije bio široko prihvaćen u to vreme i zahtevao je dalje ispitivanje.

Nakon terorističkog napada 11. septembra na Sjedinjene Američke Države, SAD i njeni saveznici iz NATO intervenisali su u Avganistanu i Iraku. Uprkos njihovoj vojnoj nadmoći, naišli su na izazove jer su njihovi protivnici pribegli gerilskoj taktici i raspršili se u manje grupe, što je otežavalo koalicionim snagama da ih zarobe. Ovi protivnici su takođe koristili savremeno naoružanje i složene komunikacione sisteme koje je bilo teško presresti. Kao rezultat toga, naučnici u SAD i Zapadnoj Evropi uveli su termin „hibridni rat“ da opišu evoluirajuću prirodu ratovanja u 21. veku i pretnje sa kojima se suočavaju američke oružane snage u ovim zemljama. Hibridne pretnje, koje suštinski čine segmente hibridnog načina ratovanja, su izazovne za angažovanje jer često menjaju taktiku i koriste pobunjenike, kriminalne grupe i sajber aktivnosti za stvaranje nestabilnosti. Oni takođe koriste globalne mreže da utiču na percepciju sukoba i oblikuju globalno mišljenje. Krajnji cilj hibridnog rata je postizanje strateške prednosti nad protivnikom prvenstveno nevojnim sredstvima, kao što su informativne operacije, sajber napadi, ekonomske sankcije i revolucije u boji. Manifestacija hibridnih pretnji se uglavnom odvija u tri faze: priprema, napad i stabilizacija.

Panarinov pristup definiše hibridni rat kao skup metoda vojnog, političkog, finansijskog i informacionog pritiska, kao i terorizam i ekstremizam, aktivnosti specijalnih službi, formiranje snaga za posebne namene i strukturu javne diplomatije. Cilj je dezintegracija države, promena njene unutrašnje ili spoljne politike, zamena njenog rukovodstva lojalnim režimima i uspostavljanje spoljne kontrole nad zemljom. Manifestacija hibridnih pretnji uključuje strateško planiranje, koordinaciju, blagovremenost, faktor iznenađenja i tajnost. Glavne oblasti u kojima se ove pretnje manifestuju su vojna, duhovna, kulturno-istorijska, politička, diplomatska, finansijsko-ekonomska i sfera informaciono-komunikacionih tehnologija. Primarni

¹ Cvetković, N., Kovač, M. (2019). Pojam hibridnog rata. *Vojno delo* 7/2019. Beograd: Medija centar odbrana, 323 (DOI: 10.5937/vojdela1907323C).

² Nemeth, W.J. (2002). Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare. Monterey, California: *Naval Postgraduate School*. Retrieved April 22, 2024. From https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf.

cilj je postizanje prednosti nad protivnikom nevojnim merama, uključujući informativne operacije, psihološke operacije, sajber napade, ekonomske sankcije, diplomatske pritiske, obojene revolucije i terorizam. Manifestacija hibridnih pretnji uglavnom obuhvata tri faze: fazu pripreme, fazu napada i fazu stabilizacije.

Hibridne pretnje obuhvataju sva raspoloživa sredstva za postizanje zajedničkih ciljeva i predstavljaju potencijalne složene višedimenzionalne opasnosti koje ugrožavaju nečiju bezbednost. Upotreba hibridnih pretnji u modernim vremenima nije nov koncept jer su slične metode i tehnike koristile države tokom Hladnog rata uz pomoć obaveštajnih službi. Međutim, razvoj tehnologije, globalizacija i široka upotreba društvenih mreža dali su hibridnim pretnjama novu dimenziju. Ove pretnje sada mogu da prate situacije u realnom vremenu i brzo donose odluke na osnovu raspoloživog znanja, omogućavajući brze povratne informacije. Hibridne pretnje podrazumevaju kombinovanje različitih metoda delovanja i prodiranje u sve društvene sfere protivnika da izazovu kumulativne efekte. Termin „hibridni rat“ i „hibridna pretnja“ stekli su popularnost, posebno nakon sukoba u Ukrajini i pripajanja Krima Rusiji. Teorija hibridne pretnje i rata, koju je uspostavio Frenk Hofman, uključuje kombinovanje konvencionalnih i neregularnih metoda ratovanja, uključujući terorističke aktivnosti, kriminal i gerilski rat³. Hibridne pretnje takođe koriste pobunjenici, kriminalne grupe i nosioci sajber aktivnosti da stvore nestabilnost i utiču na globalnu percepciju sukoba.

3. MOGUĆI NAČINI ISPOLJAVANJA NA SISTEM NACIONALNE BEZBEDNOSTI REPUBLIKE SRBIJE

Na odnos Republike Srbije prema aktuelnim i budućim hibridnim pretnjama utiče i razvoj odnosa najuticajnijih zemalja sveta, jer su generalno one i generator takvih pretnji prema delovima sveta koji su u njihovoj sferi interesa, teritorijama ili državama, od kojih je za Republiku Srbiju najbitniji razvoj dešavanja na relaciji Kina–SAD.

Odnosi između Sjedinjenih Država i Kine služe kao ubedljiva ilustracija nelinearne dinamike prisutne u aktuelnim međunarodnim odnosima. Tokom protekle dve godine primetna je eskalacija rivalstva između Vašingtona i Pekinga, koju karakteriše značajno povećanje međusobnih sankcija, ograničenja i zabrana. Ova povećana napetost prevazilazi nivo viđene prethodnih godina, pa čak i od završetka Hladnog rata. Kina je pokazala kapacitativnost da proširi uticaj, jačajući svoje odbrambene i industrijske kapacitete, dok dosledno napreduje svojom odabranom putanjom. Međutim, čini se da Kina aktivno izbegava direktno učešće u otvorenom scenariju hladnog rata. Kada se sagleda dinamika kinesko-američkih odnosa, postavlja se pitanje da li Sjedinjene Države ostaju globalni hegemon bez premca ili se u svetskoj

³ Mattis, J., Hoffman, F. (2005). *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, Vašington: *Proceedings* 131, pg. 11.

politici dešava primetna tranzicija moći. Sugerije se da Kina, kao revizionistička sila, ne nastoji jednostavno da uravnoteži moć, već umesto toga teži hegemoniji. Dok je pomeranje Sjedinjenih Država sa hegmona na dominantnu silu sa uticajem na globalne događaje značajno, neizvesnost koja okružuje posledice ukrajinske krize izaziva zabrinutost u pogledu toga kako će američka vlada i uticajne organizacije upravljati svojom moći i mogućnostima. Na pravac u kome će SAD usmeriti svoj uticaj verovatno će uticati unutrašnji politički i bezbednosni izazovi, kao i ukupna stabilnost njenih institucija u narednom neizvesnom periodu⁴.

Republika Srbija je normativno prepoznala moguće izazove i pretnje koje, pored drugih proističu i iz navedenih odnosa svetskih super sila, mogu uticati na sistem nacionalne bezbednosti. Strategija nacionalne bezbednosti predstavlja sistem za postizanje nacionalne bezbednosti koji je regulisan regulatornim merama, strukturiran na odgovarajući način i koji funkcioniše na specifičan način kako bi omogućio zaštitu državnih interesa. Funkcionisanje ovog sistema je osmišljeno da olakša ostvarivanje bezbednosti na nacionalnom nivou⁵. Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije definiše ne samo pojam „sistema nacionalne bezbednosti“, već ukazuje i na spremnost države da upravlja i odgovori na potencijalne pretnje. Sistem je dizajniran za koordinaciju aktivnosti i postizanje postavljenih ciljeva. Međutim, domaćem pravnom sistemu nedostaje specifičnost u pogledu upravljanja, što zahteva dalja istraživanja. Danas se hibridne pretnje manifestuju na suptilnije načine sa ciljem da utiču na unutrašnju i spoljnu politiku Srbije. Ove pretnje predstavljaju i državni i nedržavni akteri, uključujući oružane snage, obaveštajne i bezbednosne službe, paravojne snage, pobunjenike, teroriste i kriminalne grupe. Njihov krajnji cilj je da destabilizuju Srbiju i oslabe njenu političku, ekonomsku i ideološku moć i da im olakšaju nametanje svoje volje. Srbija se kroz istoriju suočavala sa raznim pretnjama koje su ugrožavale njene nacionalne interese i vrednosti. Analiza pretnji iz prošlosti otkriva da su mnoge bile hibridne prirode, koje karakteriše kombinacija taktika. NATO agresija na Srbiju 1999. godine, na primer, koristila je politički pritisak, ekonomske sankcije, psihološku propagandu, vojnu silu i subverzivne akcije da bi destabilizovala zemlju pre nego što je započela oružani napad. Najveće pretnje bezbednosti Srbije u budućnosti će biti hibridne prirode. U zapadnoj literaturi se smatra da razumevanje hibridnih pretnji koje imaju za cilj da steknu stratešku prednost nad protivnikom nevojnim sredstvima zahteva razumevanje „sivih zona“ u kojima se te akcije dešavaju⁶. Razu-

⁴ Lović, V., Timotijević, G. (2023). Odnos nacionalnih moći svetskih sila i uticaj na Republiku Srbiju, *Megatrend revija* 1/2023, Beograd: Univerzitet Megatrend, str. 248 – 249.

⁵ Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. (2019). *Službeni glasnik Republike Srbije broj 94 od 27. decembra 2019*, str. 29.

⁶ Radi se o esejima i priručnicima koje je publikovao SAD ili grupe naučnika uglavnom iz NATO zemalja, koji su učestvovali u radionicama u okviru nevladinih organizacija.

mevanje hibridnih pretnji podrazumeva više od samo identifikovanja određenih opasnosti; takođe uključuje razumevanje međusobne povezanosti i uticaja ovih pretnji, kao i mesta i vremena gde i kada se ispoljavaju. Sa tim u vezi preuzećemo termin siva zona. Termin „siva zona” se odnosi na domen u kojem se antagonističke ili konfliktne interakcije između suprotstavljenih entiteta dešavaju na nivou ispod tradicionalnog ratovanja, ali iznad mirnog suživota⁷.

Suparnička strana (u zapadnoj literaturi – revizionistička strana) nastoji da postigne svoje strategijske ciljeve bez pribegavanja konvencionalnom ratu i bez izazivanja međunarodne reakcije i međunarodnog mešanja. Označava se kao prostor između rata i mira. Ovaj prostor nije prazan već predstavlja predeo – prostor sa konstantnim i dinamičkim političkim, ekonomskim i bezbednosnim odnosima koji zahteva neprekidnu obazrivost.

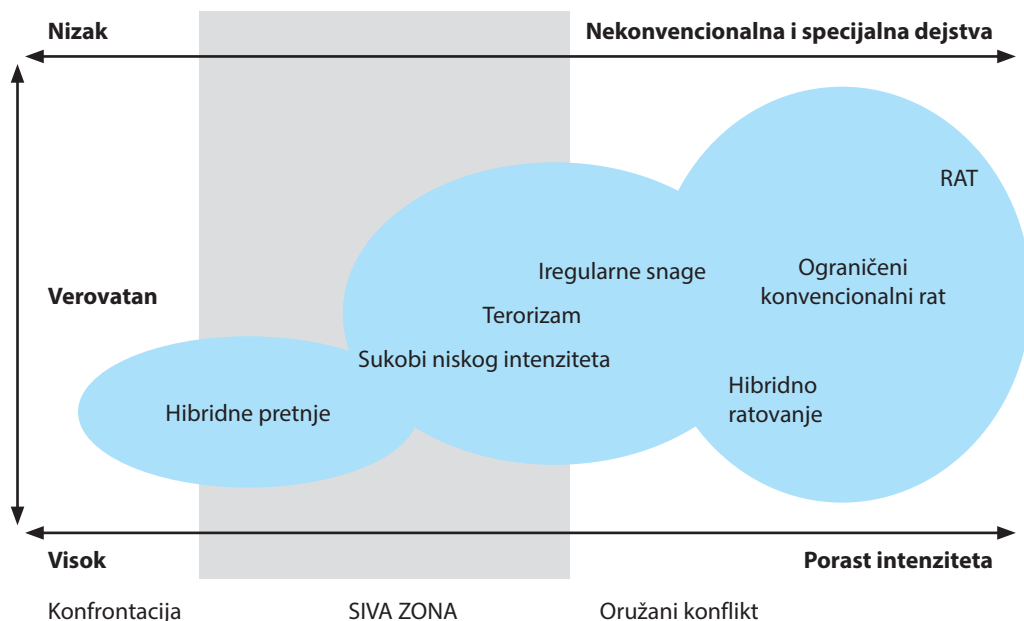
Siva zona se odnosi na skup nasilnih odnosa između nacija ili između nacije i nedržavnog entiteta, gde preduzete radnje krše, ignorišu ili minimiziraju pravila međunarodnog prava. Ovaj prostor koriste subverzivno-revizionističke snage da bi stekle prednost. Zemlja agresor može da koristi ovaj prostor da postepeno i suptilno poveća svoj uticaj dok umanjuje uticaj zemlje žrtve. U ovom okruženju, oni koji koriste hibridne pretnje imaju mogućnost da prate uticaj svojih akcija, prilagode svoju taktiku i prirodu pretnji i, ako se pojave negativni efekti ili otkriju njihove namere, negiraju umešanost i smanje nivo pretnji, dok ne nastupi drugi pogodan trenutak.

Nekoliko analiza predstavlja hibridne pretnje u sivoj zoni, kao noviji oblik sukoba. Ipak, može se klasifikovati kao tradicionalni oblik prinude. Da bi se suprotstavili ovim operacijama, stratezi moraju dati prioritet značaju odvrćanja, konceptu koji su neki smatrali irelevantnim nakon završetka Hladnog rata. Konvencionalno shvatanje odvrćanja mora se primeniti, što podrazumeva da protivnik mora da uoči, proceni ili bude uveren da će posledice i rizici njegovih akcija prevazići svaku korist⁸.

Obrazac delovanja u sivoj zoni jeste: - postepena eskalacija; - maksimalna mogućnost poricanja; - postizanje strategijskih efekata. Koriste se sve raspoložive snage (vojne, nevojne, „proxy“), sa ciljem stvaranja maksimalne nesigurnosti – nestabilnosti, uz što duže održavanje mogućnosti poricanja, pritisak – prisila se postepeno pojačava, aktiviraju se građanski nemiri, uz nastojanje da se ostane ispod praga otpočinjanja rata. Nastoji se ostvarivanje strategijskih ciljeva, postavljanja novih normi ili stvaranja povoljnog okruženja. Ukoliko se navedenim merama ne postigne cilj, zadnja mera je otpočinjanje oružanog sukoba.

⁷ Lieutenant General Dubik, J., Vincent, N. (2018). *America's Global Competitions: The Gray Zone in Context*, Washington: Institute for the Study of War., pg. 9.

⁸ Lieutenant General Dubik, J., Vincent, N. (2018). *America's Global Competitions: The Gray Zone in Context*, Washington: Institute for the Study of War., pg. 10.

Slika 1: *Hibridne pretnje i hibridni rat prikazani kao povezanost – neprekidnost konflikata⁹*

Propagandna delatnost je organizovana i smišljena aktivnost i tehnika sprovođenja širenja mišljenja, ideja i raspoloženja da bi ih ljudi usvojili i ubuduće postupali u skladu sa njima. Psihološka dejstva predstavljaju planirano, koordinirano i smišljeno korišćenje propagande i drugih oblika aktivnosti kojima se utiče u željenom pravcu na svest, mišljenje i moral naroda¹⁰.

Psihološko-propagandna kampanja usmerena na Republiku Srbiju podrazumeva širenje ideja, mišljenja i delovanja u različitim sektorima društva – političkom, ekonomskom, kulturnom, vojnom, verskom, itd. – sa ciljem da se građani usmere ka politikama i ciljevima koji u suprotnosti sa onima naše zemlje, što na kraju dovodi do destabilizacije i razaranja našeg ustavnog sistema. Takva kampanja može poprimiti hibridni oblik, zahtevajući uključivanje obaveštajnih službi kako bi se identifikovale ranjivosti u našem društvu. U planiranju, pripremi i izvođenju ove kampanje učestvuju stručnjaci iz različitih oblasti, uključujući politiku, ekonomiju, sociologiju, psihologiju, kao i one koji poznaju lokalne uslove i mentalitet.

⁹ MCDC Countering Hybrid Warfare Project. (2019). pg. 22, Retrieved April 22, 2024. from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

¹⁰ Mijalković, S. (2009). *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, str. 263.

Psihološko – propaganda dejstva se realizuju primenom širokog spektra metoda, gde su najefikasnije korišćenje:

- agenata od uticaja¹¹, gde spadaju političari, novinari, vojna lica, diplomate, poslovni ljudi, politički lideri u vlasti i opoziciji, razni stručnjaci, estradne i sportske zvezde i sl.
- plasiranje informacija i dezinformacija (najčešće preko uticajnih medijskih kuća i preko društvenih mreža gde se posebni algoritmi koriste za kreiranje primarnih sadržaja na teritoriji koja je meta generatora hibridnih pretnji) vrši se radi diskreditovanja nekog lica rukovodstva ili radi ojačavanje nečije pozicije. Ovo je jedan od češće primenjivanih metoda psihološko – propagandnih dejstava, a plasiranje željenih informacija (dezinformacija) vrši se putem medija – televizije, štampe, interneta (društenih mreža) i sl. Prilikom ove delatnosti mogu se plasirati poluistine, glasine ili laži, odnosno određeni podaci se modifikuju ili fabrikuju u željenom obliku.

Vršenje pritisaka na državu ima za cilj da obezbedi ustupke i promeni stavove njenih vlasti prema važnim pitanjima unutrašnjeg razvoja i društvenog uređenja, odnosno određenim spoljnopoličkim aktivnostima. Ovi pritisci mogu biti političke, ekonomske ili vojne prirode.

Politički pritisci uključuju zloupotrebu političke moći i mehanizama donošenja odluka kako bi se nametnule odluke i stavovi države u vezi sa kritičnim bezbednosnim problemima ili dobili politički ustupci, što često predstavlja hibridnu pretnju.

Ekonomske pritisci, s druge strane, podrazumevaju politiku ucena, iznuda i uslovljavanja koji državi i njenim privrednim subjektima otežavaju da sarađuju i učestvuju u međunarodnoj ekonomiji, dobijaju finansijske privilegije ili zajmove i izvršavaju ugovore. Ekonomske sankcije, kao što su embargo, bojkoti i ekonomske blokade, uobičajene su manifestacije takvih pritisaka.

Konačno, vojni pritisci mogu uključivati direktno i indirektno zastrašivanje upotrebom vojne sile, prekomernim naoružavanjem, mobilizacijom, vojnim vežbama i manevrima u blizini državnih granica i prijemom u vojne blokove i saveze susednih ili neprijateljskih zemalja.

„Obojene revolucije“ predstavljaju vrstu prevrata koji se realizuje uglavnom „nenasilnom“ vrstom otpora režimu, uz aktivno učešća masa kroz ulične demonstracije, ali i uz političku i finansijsku podršku spolja. Po svojim karakteristikama za „obojene revolucije“ se može reći da su neka vrsta „hibrida“ odnosno kombinacija državnog udara i klasične revolucije. Naime, kao i kod državnog udara, dolazi do promene nosilaca

¹¹ U literaturi se agenti od uticaja načelno definišu kao lica koja iz ideoloških pobuda ili verovanja da svojoj zemlji čine dobro, rade za stranu zemlju. Međutim prilikom odabira ovih lica, kao motiv za njihovo angažovanje ne isključuje se ni težnja za vlašću, novac i druge materijalne i nematerijalne koristi.

vrhovne državne vlasti, bez šire društvene promene (bez promene državnog uređenja i ekonomsko-političkog sistema), uz određenu ulogu nacionalne armije i drugih organa bezbednosti (više pasivnu), kao i uz podršku stranog faktora¹².

Kriminalne grupe se takođe mogu koristiti u takvim revolucijama da usmeravaju mase, podstiču sukob sa organima za sprovođenje zakona i stvaraju osećaj represije od strane države. Ove revolucije se često predstavljaju kao spontana okupljanja nezadovoljnih građana, pri čemu se prave, manipulativne namere, prikrivaju od javnosti. Internet se koristi za regrutovanje većeg broja učesnika, izazivanje straha među stanovništvom i informisanje sponzora o napretku ka željenim ciljevima. Platforme društvenih medija igraju značajnu ulogu u oblikovanju javnog mnjenja tokom političkih kriza, omogućavajući manipulaciju javnom svešću. Uspeh „obojenih revolucija“ u velikoj meri zavisi od sposobnosti ključnih aktera da predstave informacije na način koji je lako razumljiv i prihvaćen od strane širokog spektra građana. Da bi se to postiglo, koriste se psihološko-propagandne taktike, pri čemu se veštine propagande i odnosa sa javnošću koriste i podržavaju savremenim komunikacionim alatima kao što su internet i društveni mediji. Pojava informaciono-komunikacionih tehnologija dovela je do razvoja novih oblika društvenih aktivnosti koje imaju globalni uticaj. S obzirom na njihov značaj u današnjem svetu, nemoguće je isključiti ove tehnologije iz konteksta hibridnih pretnji, koje koriste različite alate i metode za postizanje svojih ciljeva, između ostalog i u sajber prostoru. Američko ministarstvo odbrane definiše sajber prostor kao „područje u informacionom okruženju koji se sastoji od nezavisnih mreža informacionih infrastruktura, uključujući internet, telekomunikacione mreže, računarske sisteme, ugrađene procesore i kontrolore, odnosno zamišljeno okruženje u kojem se digitalni podaci prenose pomoću računarskih mreža“¹³.

Korišćenje sajber prostora postalo je sastavni deo funkcionisanja državnog, poslovnog i svakodnevnog života građana. Međutim, on takođe predstavlja pretnju u vidu hibridnih napada. Ovi napadi uključuju timove koji rade pod lažnim identitetom sa ciljem propagande, formiranja mišljenja i subverzije. Takvi napadi mogu ciljati ključne objekte kao što su državne baze podataka, elektroprivreda, banke i telekomunikacioni sistemi, što rezultira neovlašćenim pristupom, kolapsom sistema ili preopterećenjem mreže. Hibridnim napadima je teško ući u trag i identifikovati ih, pružajući prednost počinioćima. Terorizam, sa svojom asimetričnom prirodom i promenljivim karakteristikama, takođe se može koristiti kao oblik hibridne akcije. Država u kojoj se teroristički akt dogodio može se boriti da utvrdi prave krivce iza napada, a države sponzori mogu poreći bilo kakvu umešanost. Izazov leži u definisanju terorizma i primeni doslednih standarda kako bi se on identifikovao kao pretnja bezbednosti.

¹² Milenković, M., Mitrović, M. (2019). Obojene revolucije u paradigmi hibridnog rata, *Vojno delo* 6/2019, Beograd: Medija centar odbrana, str. 254. (DOI: 10.5937/vojdela1906248M).

¹³ Vuletić, D. (2017). Upotreba sajber prostora u kontekstu hibridnog ratovanja, *Vojno delo* 7/2017, Beograd: Medija centar odbrana, str. 310. (DOI: 10.5937/vojdela1707308V).

U uslovima kada je povećano kretanje i komunikacija ljudi, dobara i kapitala i razvoj informacionih i elektronskih sistema komunikacije među ljudima (Internet), postala su jako značajna pitanja vezana za organizaciju i funkcionisanje svih oblika operativnih aktivnosti policije. Visok nivo koordinacije i subordinacije u funkcionisanju policije i njenih viših i nižih organizacionih jedinica (policijske uprave, stanice, sektori, odeljenja i dr.) je ključan za uspeh u borbi protiv svih vrsta zločina i rešavanja konkretnog krivičnog predmeta¹⁴.

U razmatranju terorizma kao koncepta hibridnog delovanja, koristićemo definiciju dr Radoslava Gaćinovića: „Terorizam je organizovana primena nasilja (ili pretnja nasiljem) od strane političkih motivisanih izvršilaca, koji su odlučili da kroz strah, zebnju, defetizam i paniku nameću svoju volju organima vlasti i građanima“¹⁵.

Zaključujemo da je terorizam nezakonita pretnja, ili primena ograničenog nasilja, prema pojedincima, ili kolektivitetima kojim teroristi izazivaju strah, a za cilj imaju izazivanje političkih promena u društvu, državi ili međunarodnoj zajednici. Tri osnovna subjekta terorizma su: teroristi, žrtva (neposredna i posredna) i posmatrač¹⁶. Sagledavanjem društvenog statusa onoga ko poseže za terorizmom, može se odrediti suština tog specifičnog oblika nasilja¹⁷.

U ispitivanju mogućnosti da terorizam predstavlja bezbednosni rizik za Republiku Srbiju, važno je priznati da terorizam predstavlja posebno grub oblik nevojnih hibridnih pretnji. Takve pretnje mogu da iskoriste pojedinci koji žele da potkopaju Republiku Srbiju izbegavajući da budu otkriveni. Verovatno bi ekstremistički nacionalni i verski pokreti koji deluju u Srbiji bili najizvodljivije sredstvo za izvođenje terorističkog akta. Krajnji cilj ovakvih napada bio bi pokretanje kontroverznih pitanja i vršenje pritiska na Vladu Srbije, potencijalno kompromitujući njen autoritet i stvarajući strah među stanovništvom.

Pored toga, ovi napadi bi verovatno bili dizajnirani da privuku pažnju medija i stvore osećaj spektakla. Oni koji propagiraju hibridne pretnje bi verovatno koristili niz taktika, uključujući propagandu i druge hibridne pretnje, kako bi postigli svoje ciljeve.

4. ZAŠTITA OD HIBRIDNIH PRETNJI

S obzirom na osnovno razumevanje hibridnih pretnji – njihove prirode, izgleda i uticaja – verovatno je da će se one sve više koristiti kao sredstvo za destabilizaciju protivnika i postizanje strateških ciljeva uz minimiziranje upotrebe konvencionalnih vojnih snaga. Izazov je odrediti odgovarajući odgovor na takve pretnje,

¹⁴ Mladenović, G., Radović T., Milovanović, I. (2022) Intelligence and criminal operative – line form of operational activity, *Horizonti menadžmenta*, I(1), 177-181.

¹⁵ Gaćinović, R. (2005). *Terorizam*. Beograd: Draslar partner, str. 60.

¹⁶ Mijalkovski, M. (2004). *Odgovor terorizmu*. Beograd: FCO, str. 6.

¹⁷ Mijalkovski, M. (2003). *Terorizam i protivteroristička borba*. Beograd: VIZ-VA, str. 7-8.

uključujući nivo intenziteta koji je potreban da bi se njima suprotstavilo, i da li da se uopšte reaguje. Na osnovu prethodnih istraživanja i razumevanja hibridnih pretnji, skup opštih direktiva se može koristiti kao okvir za razvoj sveobuhvatne strategije za suzbijanje svih oblika hibridne aktivnosti.¹⁸

U slučaju identifikovanja hibridne pretnje, ključno je odrediti odgovarajući pravac delovanja na osnovu specifičnih karakteristika pretnje. Pristup suočavanju sa hibridnom pretnjom nije rešenje za sve. Neophodna je procena prirode pretnje, stepena uticaja i stanja u zemlji (u smislu politike i ekonomije) i njene sposobnosti da joj se suprotstavi. Državni vrh ima tri opcije za suprotstavljavanje pretnjama: apsorpciju napada, odvracanje ili odmazdu, u zavisnosti od agresivnosti hibridne pretnje. Izabrana opcija se može izmeniti na osnovu promene prirode pretnje.

Dakle državni vrh načelno bira između sledećih postavljenih ciljeva:

- Organizovanje, kontinuirano prilagođavanje promenama i ulaganje u kapacitete i sposobnosti državnog aparata za samostalno delovanje. Procenjuje se da li se može dozvoliti ispoljavanje pretnje, te da se zbog izgrađene izdržljivosti društva „primi udarac“, izdrži hibridna pretnja i izvrši oporavak, a da se ne naruši stanje kritičnih funkcija.
- Odvracanje „agresora“ od njegovih namera, obuhvata preduzimanje mera kojima se nosilac pretnje primorava da odustane od daljeg delovanja (političkim ili napadom na kritične funkcije neprijatelja).
- Ometanje ili sprečavanje hibridnog delovanja, gde država sprovodi mere kojim utiče na volju ili sposobnost – kapacitete „agresora“ da nastavi sa pretnjama.

Drugi korak je određivanja praga osetljivosti - delovanja. Naime država ne može odgovarati na svaku pretnju, te je potrebno definisati koji nivo neprijateljstva može da se toleriše, a koji nivo zahteva delovanje protivmerama. Ovaj prag je potrebno odrediti prema ranjivostima u pet najvažnijih domena: - političkom; - vojnom; - ekonomskom; - društvenom; - infrastrukturnom; - informacionom.

Takođe, „agresor“ deluje ispod poznatog ili procenjenog praga osetljivosti kako bi izbegao odlučnu reakciju. Potrebno je obratiti posebnu pažnju u proceni odnosa intenziteta hibridne pretnje i praga osetljivosti. Ovo je izuzetno osetljivo pitanje i potrebno je znanja i mudrosti u povlačenju poteza koji bi trebalo da umanjí efekte i spreči dalje hibridno delovanje neprijateljski nastrojenih pojedinaca, grupa, države ili saveza.

¹⁸ MCDC Countering Hybrid Warfare Project. (2019). pg. 22, Retrieved April 22, 2024. from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

4.1. Komponente borbe protiv hibridne pretnje

Svaki vid borbe protiv hibridnog delovanja se temelji na tri komponente:

- Detekcija hibridne pretnje;
- Odvrćanje nosioca pretnje;
- Odgovor na pretnju.

Detekcija hibridne pretnje – se vrši obaveštajnim ili kontraobaveštajnim aktivnostima kojima je identifikovan događaj koji ukazuje na neprijateljsko delovanje ili nameru. Bazira se na praćenju indikatora ugrožavanja bezbednosti i shodno uočenim indikatorima, preduzimanju adekvatnih mera iz svoje nadležnosti radi neutralisanja pretnje ili predlaganju potrebnih mera državnom rukovodstvu. Obzirom da pretnje nisu uvek jasno uočljive, detekcija se vrši na dva načina – praćenjem „poznatih nepoznanica“ i otkrivanjem „nepoznatih nepoznanica“. Praćenje „poznatih nepoznanica“ predstavlja proces traženja obrazaca poznatih hibridnih pretnji u okruženju naših kritičnih funkcija. Otkrivanje „nepoznatih nepoznanica“ predstavlja presretanje informacija, a potom njihovo pravilno interpretiranje i povezivanje sa mogućim pretnjama za koje nemamo obrazac delovanja, odnosno koje prethodno nismo videli. Za kvalitetnu detekciju hibridnih pretnji potrebno je ažuriranje liste indikatora ugrožavanja bezbednosti, ali i uvođenje novih metoda.

Odvrćanje nosioca pretnje – obzirom na karakter hibridnih pretnji, nije moguće primeniti klasične metode odvrćanja, već je potrebno prilagoditi ih modernim hibridnim pretnjama. Blaža varijanta odvrćanja podrazumeva niz mera kojim država „negira“ (podriva, umanjuje efekte) delovanje pretnje, odnosno povećava otpornost „mete napada“ - vladinih institucija i društva, štiti prethodno definisane ranjivosti svojih kritičnih funkcija čime umanjuje rezultate hibridnog delovanja. Mere se primenjuju shodno intezitetu hibridnog delovanja i postavljenog „praga osetljivosti“. Odvrćanje „kažnjavanjem“ podrazumeva odvrćanje strahom od odmazde ili vršenjem odmazde kako bi se sprečilo dalje delovanje neprijatelja. Primenuju se mere kojima se ciljaju ranjivosti neprijatelja. Naime, potrebno je analizirati pretnju po njenim sastavnim delovima, tražiti najslabiju kariku i usmeriti svoje delovanje ka njoj. Odvrćanje predstavlja sastavni deo odgovora na pretnju, a nije sam po sebi odgovor.

Odgovor na pretnju – inicijalna dilema se javlja u razmatranju da li uopšte odgovoriti na pretnju. Potrebno je razmotriti da li je odgovor neophodan, jer ukoliko nas pretnja značajno ne ugrožava, nakon odgovora, „isprovocirana“ druga strana može primeniti rigidnije mere sa kojima se možda nećemo moći izboriti. Ciljevi eventualnog odgovora su koncipirani prema stratezijskim ciljevima i definisanom pragu delovanja koji je potrebno da pretnja pređe, kako bi usledio odgovor. Svaki stratezijski cilj zahteva postavljanje praga ili kriterijuma koji propisuju da kada ga pretnja pređe, potrebno je preduzeti mere odgovora. Kada je odlučeno

da se odgovori na pretnju, sledeći korak je pronalaženje načina i sredstava koji će se koristiti. Oni se formiraju na osnovu naših principa delovanja, ključnih faktora (rizik delovanja, ranjivosti, nacionalna ili međunarodna reakcija, ograničenja i sl.) i poluge vlasti koje se koriste (vojna, politička, ekonomska, civilna, informaciona).

Kako bi se efikasno sprovodile navedene mere, potrebno je razviti državni institucionalni aparat (proces, mehanizmi, ljudi i veštine) koji će implementirati strategiju suprotstavljanja hibridnom delovanju¹⁹.

Za uspešno upravljanje srpskim sistemom nacionalne bezbednosti, u savremenim kompleksnim okolnostima i bezbednosnim uslovima primat u načinu funkcionisanja je koordinisanost između subjekata i usmerenost ka zajedničkom cilju – održivost bezbednog okruženja i stvaranje uslova za funkcionisanje državnog aparata.

U načinu organizacije funkcionisanja sistema nacionalne bezbednosti Republike Srbije ovu funkciju obavlja Savet za nacionalnu bezbednost i u bezbednosno obaveštajnom segmentu Biro za koordinaciju službi bezbednosti. Međutim, nejasnoća se javlja u načinu zajedničkog funkcionisanja koji nije definisan u strateškim dokumentima, već je data mogućnost da se podzakonskim aktima (uredbama, odlukama i sl.) formiraju privremena tela i štabovi za zajedničkim delovanjem i pritom se definišu nadležnosti i način funkcionisanja u okviru tih tela²⁰.

U navednim uslovima, može se osnovano tvrditi da stabilnost sistema nacionalne bezbednosti i njegova izloženost negativnim dejstvima, ponekad neumitno čestih promena, zavisi od toga koliko su njegovi bitni elementi utvrđeni u najopštijim pravnim aktima države. Dalji rad na planu osavremenjavanja sistema nacionalne bezbednosti prioritetno podrazumeva inovaciju u višim aktima (ustav, strategije, zakoni), budući da se ispostavljaju od osnovnog značaja za sistem nacionalne bezbednosti. Sa druge strane, treba imati u vidu da ništa nije moguće detaljno predvideti, te ima prostora za ostavljanje određenih nedorečenosti u opštim aktima, s obzirom da u današnjem turbulentnom periodu takva rešenja mogu ostaviti prostor i šansu za stvaranje trenutnih, situacionih tela koja će brzo, efikasno i delotvorno reagovati. Kada se govori o tome, značajno je sagledati činjenicu da je ovaj prostor ograničen, budući da složenost odnosa među pripadnicima raznih bezbednosnih struktura, koji uz konkurenciju obuhvata čak i animozitet i nespremnost na kompromis, mogu ovakve prilike pretvoriti u rizik sa negativnim posledicama. Ono što je ključno u uređenju sistema bezbednosti, a šta je potrebno precizno i jasno odrediti u aktima višeg nivoa su: nosioci, usklađivanje, odnosi između subjekata, informisanje, prava i kontrola.

¹⁹ MCDC Countering Hybrid Warfare Project. (2019). pg. 22, Retrieved April 22, 2024. from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

²⁰ Lović, V. (2022a). doktorska disertacija „Izazovi pravnog uređenja sistema nacionalne bezbednosti“, Beograd: Univerzitet Megatrend Pravni fakultet, str. 188.

Iz navedenog sledi da je za stabilan sistem nacionalne bezbednosti neophodno takvo pravno uređenje kojim se obezbeđuju uslovi za kontinuiranu sistematičnu zaštitu interesa države i njenog funkcionisanja. Ovu tvrdnju podupire funkcionalna analiza sistema bezbednosti iz koje sledi da državni okvir nacionalne bezbednosti proističe iz uređenja same društvene zajednice, zbog čega je za pravno uređenje nužan element efikasnosti sistema nacionalne bezbednosti, sa ciljem ispoljavanja zaštite osnovnih vrednosti same zajednice. Iz navedenog nalaza, koji ukazuje da sistem nacionalne bezbednosti proističe iz potrebe ostvarivanja vrednosti koje štiti, ukazuje da taj sistem ne može biti okamenjena birokratska tvorevina, već da se mora stalno funkcionalno prilagođavati uslovima u unutrašnjem i spoljnom okruženju²¹.

5. ZAKLJUČAK

Na bezbednost Republike Srbije direktno utiču ciljevi i interesi velikih svet-skih sila. Bez obzira na unutrašnju i spoljnu politiku Srbije, uvek će postojati opo-zicija koja teži da utiče na promene u zemlji. Hibridne pretnje, vrsta ratovanja koja je osmišljena da postigne značajne efekte uz minimiziranje upotrebe resursa, posebno su efikasne u destabilizaciji zemalja poput Srbije. Kako tehnologija napre-duje, hibridne pretnje postaju sve teže za otkriti i odgovoriti na njih, zbog čega je od ključnog značaja razumevanje i uspostavljanje strateških ciljeva za njihovo suzbijanje. Ovo zahteva povećanje društvenog otpora hibridnim pretnjama i primenu metoda odvrćanja, kao i uspostavljanje institucionalnog tela za analizu i reago-vanje na pretnje koje se pojavljuju. Efikasne mere odvrćanja moraju biti prilago-đene specifičnim ranjivostima svake pretnje i treba da se fokusiraju na smanjenje njihovih efekata, a ne na odvrćanje cele pretnje. Srbija je preduzela početne korake ka proceni rizika i organizaciji odbrane, ali su neophodne sveobuhvatnije i koor-dinisane procene i pripreme za efikasno suprotstavljanje savremenim pretnjama.

U vezi sa predašnjim, osnova odgovarajuće funkcionalne uređenosti sistema nacionalne bezbednosti se zasniva i na praćenju hibridnih izazova, rizika i pretnji i njihovih uticaja na Republiku Srbiju. Zato je neophodan državni aparat koji može prepoznati, preventivno delovati, ukloniti i sanirati eventualne posledice savreme-nih hibridnih pretnji. U uzročno posledičnoj vezi su nove bezbednosne pojave sa prilagođenom pripremom i adekvatnim odgovorom na njih. Geopolitičke okol-nosti direktno utiču na definisanje spoljnopolitičkih prioriteta Republike Srbije i zato je bitno da se konstantno i sa najvišim kvalitativnim nivoom prate. Zadatak bezbednosno obaveštajnog dela sistema nacionalne bezbednosti i diplomatije je

²¹ Lović, V. (2022b). doktorska disertacija „Izazovi pravnog uređenja sistema nacionalne bez-bednosti“, Beograd: Univerzitet Megatrend Pravni fakultet, str. 220-222.

da na vreme alarmiraju državno rukovodstvo na nove pretnje i iskažu stručnost u predviđanju budućih događaja. Te okolnosti, pored mogućnosti za boljim pozicioniranjem u međunarodnim odnosima, donose i bezbednosne dileme na osnovu kojih se donose odluke o reagovanjima ili koriste za kreiranje stanja pogodnog nacionalnim interesima.

Imajući navedeno u vidu, nije potrebno razvijati nove institucije, već postojeće organizacijski i koordinacijom prilagoditi potrebama suprotstavljanja hibridnom delovanju. Suprotstavljanje hibridnom delovanju mora biti aktivnost cele vlade (po potrebi i nevladinih subjekta) i zahteva međunarodni pristup, reakciju i delovanje na spoljnopolitičkom planu. Shodno tome, potrebno je razmotriti funkcionalnost koordinacionih tela ili u složenom birokratskom aparatu koordinaciju aktivnosti između subjekata koji su organizovani, osposobljeni i namenjeni za kompleksan odgovor navedenom načinu ostvarivanja ciljeva neprijateljskih zemalja.

Literatura

1. Cvetković, N., Kovač, M. (2019). Pojam hibridnog rata. *Vojno delo* 7/2019. Beograd: Medija centar odbrana, 323 (DOI: 10.5937/vojdela1907323C).
2. Nemeth, W.J. (2002). *Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare*. Monterey, California: *Naval Postgraduate School*. Retrieved April 22, 2024. from https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf.
3. Mattis, J., Hoffman, F. (2005). *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, Vašington: *Proceedings* 131, pg. 11.
4. Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. (2019). *Službeni glasnik Republike Srbije broj 94 od 27. decembra 2019*, str. 29.
5. Lieutenant General Dubik, J., Vincent, N. (2018). *America's Global Competitions: The Gray Zone in Context*, Washington: Institute for the Study of War., pg. 9.
6. Mijalković, S. (2009). *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, str. 263.
7. Milenković, M., Mitrović, M. (2019). Obojene revolucije u paradigmi hibridnog rata, *Vojno delo* 6/2019, Beograd: Medija centar odbrana, str. 254. (DOI: 10.5937/vojdela1906248M).
8. Vuletić, D. (2017). Upotreba sajber prostora u kontekstu hibridnog ratovanja, *Vojno delo* 7/2017, Beograd: Medija centar odbrana. str. 310. (DOI: 10.5937/vojdela1707308V)
9. Mladenović, G., Radović T., Milovanović, I. (2022) Intelligence and criminal operative – line form of operational activity, *Horizonti menadžmenta*, I(1), 177-181.

10. Gaćinović, R. (2005). *Terorizam*. Beograd: Draslar partner, str. 60.
11. Mijalkovski, M. (2004). *Odgovor terorizmu*. Beograd: FCO, str. 6.
12. Mijalkovski, M. (2003). *Terorizam i protivteroristička borba*. Beograd: VIZ-VA, str. 7-8.
13. MCDC Countering Hybrid Warfare Project. (2019). pg. 22, Retrieved April 22, 2024. from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.
14. Lović, V. (2022a). Doktorska disertacija „Izazovi pravnog uređenja sistema nacionalne bezbednosti“, Beograd: Univerzitet Megatrend Pravni fakultet, str. 188, 220-222.
15. Lović, V., Timotijević, G. (2023). Odnos nacionalnih moći svetskih sila i uticaj na Republiku Srbiju, *Megatrend revija 1/2023*, Beograd: Univerzitet Megatrend, str. 248 – 249.

THE RELATION OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA TO MODERN HYBRID THREATS

Summary: *Conventional methods of conflict and warfare are slowly being replaced by new, irregular methods, which bring with them completely different risks than previously known. Analyzing today's modern conflicts, we came to the conclusion that they carry numerous specificities, through the appearance of hybrid and non-military threats and hybrid warfare. For an adequate response to hybrid threats and success in hybrid warfare by the state, it is necessary to develop an adequate concept of hybrid warfare, as well as its implementation, while adhering to the key principles that it is necessary that all subjects of security and defense, perhaps even all subjects of society, participate in this joint effort. The main reason is to strengthen the defense capabilities of a state or an alliance of states in order to prevent surprises in any form of conflict, whether it is action in cyberspace, psychological-propaganda action or the use of modern weapons and techniques.*

In the paper, we will use the methods of analysis, synthesis, hypothetical-deductive method, document content analysis and comparative method.

Keywords: *hybrid threats, national security system, hybrid war, state, politics.*